

Christinas fængselsliv«. Det blev for Zahrtmann indledningen til en livslang beskæftigelse med Leonora. Lise Gotfredsen konkluderer, at hans engagerede Leonorabilleder, hvor hans fremragende iagttagelsesevne smelter sammen med en indre vision, får os til at tro, at sådan var det. Vi bevæges og lever med hende og kommer til at forstå hende bedre gennem kunstnerens medfølelse. Og der har Lise Gotfredsen nok ramt noget væsentligt.

Udgangspunktet for den foreliggende bog er en række universitetsforelæsningsnotiser i Århus i 1982, og den mundtlige form mærkes stadig i en levende fremstilling, men også i en løshed i dokumentationen og digressioner i teksten. Der er overspringelser og udeladelser, som man ikke gerne tolererer på tryk. Det gælder de czekiske billeder på Frederiksborg, Jørgen Paulsens redegørelse for ikonografien, Otto Andrup's tolkning af Corneillecitaten, Galsters belysning af Sophie Amalies livsform, og når der flere gange nævnes »danske digtere fra H.C. Andersen til Johs. V. Jensen« burde vel også blot en enkelt gang nævnes Wilsters digt, som nok har sin store andel i den folkelige opfattelse af den ulykkelige kongedatter. Det virker også overraskende at se Zahrtmann omtalt som »halvt forglemt«. Ud fra bogen her konstateres, at der er stor afstand fra Århus til Frederiksborg. Med de nævnte forbehold kan der sluttes af med, at bogen er velskrevet, og at den giver en mere alsidig belysning, historisk, litterært og kunsthistorisk af heltinden end længe er set, og i alle de tre nævnte sammenhænge ses Ulfeldt-parret i europæisk belysning.

Var Leonora Christina skyldig? Bjørn svarer uden tøven: Ja. Det gør anmelderen ikke.

Sigvard Skov

Birgit Løgstrup: *Dommer og administrator. Herredsfogeden 1790-1868.* (Rigsarkivet, 1982). 269 s.

Herredsfogeden var en nøglefigur i det ældre lokalsamfund. Han havde oprindeligt blot varetaget kongens interesser på de folkelige herredsting, men siden blev han både dommer på tinget og fik politimyndighed under amtmandens tilsyn. Langsomt blev kompetencen fastlagt mellem amtmand og herredsfoged og siden mellem denne og sognefogeden.

Efter indførelsen af den juridiske eksamen i 1736 og sammenlægningen af mindre retsbetjentembeder blev det muligt at stille stadig større krav til herredsfogedens kvalifikationer, og han blev kgl. udnævnt embedsmand, siden med pension og statelig uniform som på bogens omslagsbillede.

I nærværende fremstilling undersøges og fremlægges herredsfogedens funktion fra 1790-1868, og dermed gives for første gang en samlet oversigt og beskrivelse af denne centrale embedsmands funktioner.

Netop i den valgte periode overtog herredsfogeden en strøm af nye opgaver, dels fra det private godsejerstyre, dels fra det hensygnende landsbyfællesskab. Han fik ved siden af sine traditionelle funktioner som dommer, foged, auktionsforvalter, notarius publicus og politimester pålagt hvervne som skifteforvalter, overformynd, lægdsforstander og blev desuden tilsynsførende med brandvæsen og vejvæsen. Med så mange opgaver er det da også hævdet, at herredsfogeden ved siden af sognepræsten blev den embedsmand, den almindelige borger havde den største berøring med.

Slutningen af den undersøgte periode er præget af et voksende krav om demokratisering og folkelig deltagelse i lokaladministrationen. Herredsfoge-

den kom herved i klemme, og hans stilling og funktioner måtte tilpasses tidens krav. Herredsfogeden blev et led i det bureaukratiske samfund, og en del af et stadig større embedshierarki, nu med mere faste regler for ansættelse og pension – og med offentlig aflønning af hans kontorpersonale.

Fremstillingen er særdeles instruktiv, og en lang række diagrammer viser læseren vej til en hurtig forståelse af administrations- og kompetencegange. Bogen bliver derfor ud over at være et nyttigt opslagsværk også en værdifuld nøgle for den lokalhistoriske forsker, der her kan høste præcis viden om det generelle indhold i de mange herredsfogedarkiver i landsarkiverne. Bogen er derfor et værdifuldt bidrag i den efterhånden længere serie af administrationshistoriske publikationer, der er udsendt af Rigsarkivet.

En ting skal der dog ankes over. Der burde naturligvis have været bragt kort over herredsgrænserne i Danmark, passende med bogens afgrænsning. Bogen kunne nok også på enkelte punkter have været gjort mere overskuelig, og når den nu skal/kan bruges som et arkivhjælpemiddel, så kunne forfatteren måske også have beskrevet et typisk herredsfogedarkiv.

På trods af disse mindre indvendinger, så står det tilbage at sige, at det er en væsentlig bog om en væsentlig figur i den danske forvaltning.

Henrik Fode

Frank Jørgensen og Morten Westrup:
Dansk Centraladministration i tiden indtil 1848. (Dansk historisk Fællesforening, 1982). 197 s.

Kendskab til fortidens forvaltning er ofte af afgørende betydning for at trænge frem til relevant kildemateria-

le. Det er derfor glædeligt, at Fællesforeningen har genoptaget sin udgivervirksomhed med et så væsentligt emne som dette. Tyngdepunktet i bogen er enevældens forvaltning, mens forholdene i middelalderen – da forvaltningen blev til – kun omtales ganske kort, hvorfor bogens centrale periode da også bliver årene 1660-1848.

Fremstillingen er stærkt kildeorienteret og hviler på det kildemateriale, centraladministrationen skabte om sig selv. Instrukser, forordninger og diverse korrespondance benyttes derfor af forfatterne til at beskrive og forklare om forretningsgange og omlægninger, nydannelser m.m. Det vises dog også, hvordan fortidens arkivarer har bragt forstyrrelser/orden i samlingerne på tværs heraf.

De to største og bærende afsnit har forfatterne delt mellem sig. Frank Jørgensen har således behandlet kancelliforvaltningen og udenrigsstyrelsen, mens Morten Westrup har skrevet om kammer- og finansforvaltningen, en deling mellem forfatterne, der nøje synes at svare til samtidens egen administrative hovedopdeling i en »materiel« og en »immateriel« linie. Sidstnævnte beskriver dog også den landmilitære og sømilitære administration.

Sidst i bogen søges de meget skiftende og komplicerede sammenhænge opstillet i et stort skema, og det skaber vel nok en vis overskuelighed, men kræver på den anden side også af læseren, at bogen forinden er indgående studeret. Det var nok at foretrække, at denne oversigt var skåret til i mindre stykker og bragt i selve teksten.

Bogen er desværre ikke opbygget med et henvisningsapparat, så læseren må nøjes med et kort afsnit med generelle henvisninger til forordninger, instrukser samt en oversigt over litteratur med henvisninger til trykte og ikke trykte arkivskabte hjælpemidler. Det